

Annona

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Kerényi Károly Szakkollégium
Pécs, 2002

A kötet megjelenését a Pécsi Tudományegyetem Rektori Hivatala, Kiadói Bizottsága, Bölcsészettudományi Kara, Jakabhegyi úti Kollégiuma, BTK Hallgatói Önkormányzata, a Kékkúti Ásványvíz Rt. Alapítvány, a British American Tobacco, a Magyar Soros Alapítvány, az Oktatási Minisztérium – korábban: Művelődési és Közoktatásügyi Minisztérium, a Miniszterelnöki Hivatal és a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány támogatta.

Válogatta, szerkesztette, az előszót írta:
Jankovits László, Vankó Annamária, Somogyi Judit

A tanulmányokat lektorálta: Boros János, Erős Ferenc, Gál Béla, Heidl György, Hetesi István, Kálmán C. György, Kappanyos András, Nagy Ilona, Orbán Jolán, P. Müller Péter, Weiss János.
Lelkiismeretes munkájukért ezúton is köszönetet mondunk.

© A szerzők, 2002
© A szerkesztők, 2002
Minden jog fenntartva.

Tartalom

Részlet egy levélből	7
Előszó	9
Leiszter Attila: Nüsszai Szent Gergely időszemléletéről és Történelemfölfogásáról	11
Németh Csaba: „Mensa igitur, scriptura” Középkori egzegézis és izomorfia.	31
Lengvári István: A lussoniumi gabonavermek mint a késő-római gazdálkodás emlékei	49
Varga Szabolcs: Egy Mohács után felemelkedett nemesi család karrierjének kezdetei 1526–1541 között. A Devecseri Choronok.	58
Szommer Gábor: James Lancaster és az első angol utazások a Távols-Keletre	66
Varga Enikő: „A dolgok látképe” Polémiák a 17. századi németalföldi képi reprezentációról.	74
Somogyi Judit: Iratok a Somogy megyei vallási viszonyok történetéhez (1717–1723)	86
Kruzslicz Anita: A szintézis formái Schelling korai műveiben	105
Szívós Andrea: Magyarországi nőnevelés (1850–1888)	112
Vörös Andrea: A dualizmuskori Magyarország borkereskedelme, különös tekintettel az állami gazdaságpolitikára	124
Trombitás Judit: Transzformációk. Egy Turgenyev elbeszélés a gogoli és a puskini hagyományban.	133
Juhász Katalin: Szerkezeti és szemantikai párhuzamok Lev Tolsztoj: <i>Gazda és cseléd</i> és Puskin: <i>Ördögök</i> című művében	142
Györök Edina: Genealogikus vágy és reflexív transzformáció a koraromantikától Heideggerig	149

Katona Gábor: A heideggeri Sein zum Tode és Rorty metastabilitása	161
Danka István: A filozófia végeiről. Rorty és Habermas Hegel-fenoméjje.	170
Böhm Gábor. Dekonstrukció: irodalom(elmélet) és/vagy filozófia?	175
Stachó László: Pszichológia és interdiszciplinaritás: beváltak-e Piaget régi jóslatai a lélektan jövőjéről?	194
Szabó Tímea: Jóra vágyani? A pszichoanalízis etikai következményeiről.	200
Kiss Gábor Zoltán: A kritika feladata a legkülönbélebb jelenkorokban. Az alkotó, és kritikus tevékenység megítélése Arnoldtól a formalizmus utánig.	205
Patonai Anikó Ágnes: Kaland a Formával: posztmodern, dráma, szintézis	216
Vankó Annamária: Erdély Miklós művészetelméletének néhány kulcsfogalma	223
Besze Barbara: A hős Pepin és társai, avagy a <i>hetvenkedő katona</i> toposza	236
Vári György: A kísértetről. Marxtól Mózesig.	254
Gábor Lívia. Gilles Deleuze – Film és filozófia.	266
Csekő Csilla: Vegetarianizmus – táplálkozásnéprajzi szempontból. Egy család vegetáriánus táplálkozása. (Esettanulmány)	273
Gergely Erzsébet: Válságban az egyház. Valóban válságos a római katolikus egyház helyzete?	287
Horváth Gergő: A Folklor folklórjának néhány vonása – kutatás szelet	296
A Szakkollégium tagjai (1993–2002)	305
A Szakkollégium meghívott előadóinak előadásai (1993–2002)	309
A Szakkollégium tagjainak előadásai (1993–2002)	314
A Szakkollégium tagjainak OTDK eredményei	321

Válságban van az egyház Valóban válságos a római katolikus egyház helyzete?

1.

Manapság a vallásra vonatkozóan egyre gyakrabban hangzik el az a vélemény, hogy az istenhit intenzitása és jellege egyaránt megkérdőjelezhető, és a gyakorlat is egyre inkább a sajátos formákat öltő, többnyire egyénileg változó, a „maga módján” való vallásosságot¹ foglalja magában. Az adatközlők rendszerezett véleménye alapján (is) előtűnik az az általános nézet, miszerint *válságban van az egyház*. Fölvetődik viszont a kérdés: valóban válságos az egyház jelenlegi helyzete? Minthogy igen gyakran hallható e probléma illetően való megfogalmazása, ösztönösen „igen” választ adnánk e kérdésre. A további vizsgálódás azonban – hiszen nem az egyház ontológiai válságát kell értenünk ez alatt – azt sejteti, hogy maga a látásmód jelent(het)i a problémát: egy tradicionális, az üdvjavak kiszolgáltatását megvalósító intézmény nem a korunk által megkívánt hangon szól híveihez.

Annak, hogy úgy látjuk, válságban van az egyház, az is oka lehet, hogy az individualizáció és a szekularizáció egyre erőteljesebb méreteket ölt. Hafenscher Károly evangélikus lelkész szerint a vallás hagyományos formáitól való, világszerte tapasztalható elidegenedés itt, Magyarországon, a rendszerváltás óta eltelt tíz év során sokkal erősebben meghatározta a különböző vallások létét és funkcióit, mint a szocializmus időszakában hivatalosan is ideoló-

¹ Az erre vonatkozó adatok igen széles skálájával találkozunk a Tomka Miklós, illetve Tamás Pál nevével fémjelzett, statisztikai eszközökkel elkészített szociológiai elemzésekben, melyek közül az utóbbi a Magyar Katolikus Püspöki Kar Tömegkommunikációs Bizottságának felkérésére valósult meg. V.ö. Tomka Miklós és Tamás Pál alább idézett munkáival, valamint: Tomka Miklós: *Magyar katolicizmus – 1991*, Országos Lelkipásztori Intézet, Katolikus Társadalomtudományi Akadémia, Budapest, 1991. Dolgozatomban a következő forrásokat szintén felhasználtam: Wildmann János: *A világiakban megújuló egyház*. In: Békés Gellért – Horváth Árpád (szerk.): *Megújuló egyház a megújuló társadalomban*. Katolikus Szemle, Pannonhalma, 1993, 70–84., Ocsovai Gábor: *Klerikusok és a társadalom párbeszéde*. In: Uo.: 91–103., Mail József: *Az egyház kommunikációja és a kommunikáció egyháza*. In: Uo.: 104–110., Morel Gyula: *A jövő biztosabb, mint a múlt*. In: Uo.: 111–122., Paul M. Zulehner: *Vallás és egyház Kelet- és Közép-Európában*. In: Uo.: 137–157.; Endreffy Zoltán: *A kelet-közép-európai katolicizmus és a modernitás. A katolikus egyház rendszerváltás utáni önértelmezéséről*. In: *Vallásfilozófia Magyarországon*, MTA Filozófiai Intézet, Áron Kiadó, Budapest, 1995, 33–44., Horányi Özséb: *Kereszténynek lenni – itt és most*. In: Uo.: 227–240.; Szekfü András: *A szervezetek kommunikációjáról*. In: Béres István – Horányi Özséb (szerk.): *Társadalmi kommunikáció*. Osiris, Budapest, 1999, 86–95.; Szennay András: *A magyar katolikus egyház szellemi helyzete a rendszerváltás után*. In: *Vallásfilozófia Magyarországon*, MTA Filozófiai Intézet, Áron Kiadó, Budapest, 1995, 57–66., Tomka Miklós: *A katolikus egyház társadalmi tanítása. A kereszténység, az egyház és a társadalom viszonyáról szóló katolikus tanítás elvei, egyház- és társadalompolitikai vonzatai: 5 tézis*. In: Uo.: 143–166.

giai formát öltő szekularizmus. Ennél fogva még a történelmi egyházak által képviselt vallások is „gyakorlatilag szórványhelyzetbe kerültek”.² Ebben az új helyzetben azonban a diaszpóra állapot által felkínált új lehetőségeket kell meglátni és megvizsgálni, és a feladatokat újrafogalmazni – a meglévő identitás megtartásával egyetemben. Nem célszerű tehát a szórványhelyzet kialakulása miatt bekövetkezett veszteségeket siratni, inkább arra van szükség, hogy ebben az új, általa *pluriform*nak nevezett vallási helyzetben hasznosítsák az eltérő nézőpontok között felmerülő lehetőségeket.

Azt, hogy az egyház válságban van, Peter L. Berger a következőképpen fogalmazza meg: „az egyház olyan új helyzetbe került, amelyben a régi szokások már nem működnek”.³ Berger azzal indokolja nézetét, hogy a katolikus egyház elvesztette a korábbi évszázadokban fennálló monopóliumát, a pluralizmus pedig az egyház számára még fennálló szellemi értékektől is megfosztja, hiszen a pluralizmus – vallja – nem egyéb, mint a különböző világregndszerek együttélése és egymásra hatása. Mivel pedig a pluralitás mindenütt jelen van, a különböző egyházak, mint korábbi monopóliumok versenyhelyzetbe kerültek. Ennek eredményeként valamely egyházhoz tartozás ma már sokkal inkább szabad választás és személyes döntés, mintsem a „beleszületettség” eredménye. „Piacgazdasági fogalmakkal” szólva – folytatja – „a felkínált vallási termékek létrehozzák a maguk csoportjait. A fogyasztókat viszont meg kell győzni, már nem lehet uralkodni rajtuk, mint korábban.”⁴ Mivel pedig a „meggyőzés” színtere a mindenkor „itt és most” tetten érhető jelen, ezért gyakorlatilag minden, azaz kézzelfogható „mindennapjaink” váltak missziós területté – a korábbi idők távoli földrészei helyett.

A pluralizmus által kiváltott helyzetben lehet ugyan tudomást nem venni a verseny szükségességéről – ez esetben a konzervatív nézetekhez való ragaszkodással állunk szemben. E stratégiát látszik megvalósítani az ortodox protestánsokhoz és evangélikusokhoz hasonlóan a katolikus egyház azzal a meggyőződéssel, hogy még mindig rendelkezik bizonyos monopóliummal és ebből adódóan az a feladata, hogy azt a hagyományos módon hirdesse.

A szociális adottságokat tekintve Berger az egyháznak egy olyan modelljét ajánlja, mely szerint az egyház a civil társadalom egy intézménye. Ez a modell egyben teológiaiilag is legitím értelmezési lehetőséget biztosít, miközben a civil társadalmat olyan intézmények összességének tekinti, melyek modern világunk intézményei és az egyes ember privátszférája között közvetítenek. Berger „kereslet-diakóniának” nevezi annak lehetőségét, hogy a társadalom különböző közvetítő intézményei által nem kielégítően képviselt szolgáltatásokat átvállalja a katolikus egyház, azokat megfelelő(bb)en biztosítsa, ugyanis – mint leszögezi – „a diakóniai szolgálatot mindig az idők mindenkori szükségei határozzák meg”.⁵ Példaként Berger az egyetemet, mint oktatási intézményt említi, mely elégtelen funkcionálása esetén az

² Hafenscher Károly: *A Magyarországon élő vallások lehetséges szerepe és hozzájárulása az európai integrációban*. kézirat, Pécs, 2000.

³ Peter L. Berger: McJesus Kft. – Egyházak mint vállalkozók. A pluralisztikus társadalom új stratégiákat kíván. *Mérleg* 2000/1, 51.

⁴ Uo.: 54.

⁵ Uo.: 57.

egyház részéről elfogadható, „mi több, teológiai szempontból is helyénvaló”⁶, hogy felvállalja a szóban forgó, további szerepeket.

2.

Tomka Miklós szerint az egyháznak négy területen – idő, tér, életforma és Isten-kapcsolat vonatkozásában – kell állást foglalnia. Előbbi a múlt-jelen-jövő dimenziójában megvalósuló önmeghatározást foglalja magában, életforma alatt a belső rend, az önmaga által kifejlesztett struktúra értendő, utóbbi alatt az Istenre hagyatkozás minősége és mértéke. A tér vonatkozásában Tomka a szociális térre gondol, azaz arra, hogy hogyan helyezkedik el ebben az egyház, és milyen viszonyt alakít ki a világgal. Nézete szerint szükséges, hogy az egyház egyre gyakrabban jelenjen meg a szociális térben, és egyre többször vállaljon fel társadalmi, azaz *missziós* szerepet. E missziós küldetésnek az lenne a lényege, hogy az egyház a nem-hívők (illetve másként hívők) nyelvének elsajátításával a problémák felvállalására és a megoldás együttes keresésére induljon. Amennyiben ez messze esik a mai gyakorlattól, úgy a magyar egyház „nem állíthatja őszintén, hogy tudatában van mindenkiszóló hivatásának”⁷.

Ahhoz tehát, hogy az egyház megszólíthassa a társadalmat, azt a nyelvet kell ismernie, amelyet maga a társadalom beszél: meg kell látnia azokat a problémákat, melyek a ma emberét foglalkoztatják, ismernie kell a napjainkat jellemző világot, az „idők jeleit” kell nyomon követnie – választ adva a kihívásokra. Az elmúlt rendszer során az egyházat érő nehézségek közepette szerepvállalása visszaszorult, míg nem csak a szűkebb értelemben vett lelkipásztori feladatok ellátására korlátozódott. Számos különböző területről kellett visszavonulnia: az oktatás, kultúra, ifjúsági- (és felnőtt)nevelés, szociálpolitika, egészségügy, esetenként a vendéglátás szféráiban egyaránt folytonossági hiányt szenvedett az egyház jelenléte (európai, és) magyarországi viszonylatban (egyaránt). Ennek eredményeként – tekintve, hogy a folyamatos gyakorlat hiányzik – most nehézséget jelent újra bekapcsolódnia az adott cselekvési területek munkálataiba: csak alternatív megoldásokat alkalmazhat, melyek sikeressége csak egy bizonyos idő elteltével bizonyíthatja a megelőző döntések helyességét.

A Tamás Pál vezette vizsgálatok eredményeiből szerkesztett tanulmánykötet alapján a mozgástér – definíciója szerint⁸ – a cselekvési lehetőségek, alternatív szervezeti megoldások és szimbolikus akciók azon együttese, amelyek kivitelezése adott társadalmi környezetben konfliktusmentes, illetve a lehető legkevesebb konfliktussal jár. A mozgástérrel a kialakult történelmi hagyományok határozzák meg, és korlátait a mindenkori konfliktusok jelölik ki. A nagy szervezetek, mint az egyház, egyszerre többféle mozgástérrel rendelkeznek. Így a lelkipásztori feladatok ellátásán túl megemlíthető az egyház (potenciális) részvétele a társa-

⁶ Uo.

⁷ Tomka Miklós: *Csak katolikusoknak*. Corvinus Kiadó, h.n., 1995, 17.

⁸ Tamás Pál – Horányi Özséb: *A társadalmi konfliktusok és az egyház*. In: Horányi Özséb (szerk.): *Az egyház mozgástereiről a mai Magyarországon*. Vigilia Kiadó, Budapest, 1997, 13. Ezen tanulmánykötetből a jelen dolgozathoz felhasznált írások még: Tamás Pál: *Egyházi mozgásterek a társadalomban*. valamint uő: *A mozgásterekről – másodsor.*; Nagy J. Endre: *Egyház és társadalom az átmenet sodrásában.*; Tomka Miklós: *Katolikusok a magyar társadalomban*.

dalmi, gazdasági, politikai szférában. A társadalmi elvárások szerint azonban, tekintve, hogy az egyház hagyományosan igen nagy szerepet vállalt a nevelés, oktatás, betegellátás, az idősök gondozása és a perifériára szorult nélkülözők, otthontalanok megsegítése terén, hiszen alapvetően ezeken a területeken van igény a szerepvállalására. Az egyház szociális szférában való jelenléte tehát konfliktus-zónát tételez, így felvetődik a kérdés, hogy melyek azok a konfliktusok, melyekben a mai magyar társadalom konkrétan elvárja az egyház segítségét és szolgáltatát. Az egyház szerepvállalásának azonban belső korlátai is vannak, mégpedig az, hogy nem, vagy alig ismeri mai önmagát, hiszen ma teljesen más körülmények uralkodnak, mint amilyenekbe az elmúlt évtizedek során belekényszerült: nem ismert ugyanis, hogy az egyház szabad mozgásterét hogyan és mennyiben szűkítik belülről a szervezeti viszonyok, ismeretlenek továbbá az egyházon belüli információs és döntési folyamatok, a hívek és a lelkipásztorok kapcsolatában bekövetkezett változások, illetve hogy milyen kép jellemzi a hagyományos vallásosságot és a vele szemben tételeződő, a szekularizálódásból, illetve individualizációból fakadó „maga módján” való vallásosságot. A tulajdonképpeni konfliktus pedig abban rejlik, hogy az egyház és a társadalom egymástól eltérő módon ítéli meg az egyház kívánatos szerepvállalását a társadalmi konfliktusok kezelésében.

3.

A kezdetben Tomka Miklós, később Tamás Pál nevéhez fűződő felmérések szerint, melyek a mai magyar társadalom vallásosságát vizsgálták, a magukat vallásosnak mondók csoportján belül a rendszeresen templomba járó hívők igen kevesen vannak: az előbbi vizsgálat eredményei alapján az ország lakosságának hozzávetőleg 10-15%-a rendszeres templomjáró, a felnőtt lakosság 10-20%-a az egyház tanítása szerint vallásos, 40-50%-uk pedig a „maga módján”. A templomban egyáltalán – egy-egy nagyobb ünnep vagy jeles esemény alkalmával – elérhető egyének száma összesen sem teszi ki a magyar népesség egyharmadát. A későbbi, 1995-ös vizsgálat igen enyhe eltolódásokat mutat, az arányok gyakorlatilag változatlanok maradtak: a teljes minta 13%-a vallotta magát vallásosságában az egyház tanítását követőnek, 54% pedig csak a „maga módján” vallásosnak, és mindössze 12% jár heti rendszerességgel templomba. Így az ország összlakosságának a templomban valamikor is elérhető egyharmados hányadán túl, a társadalom másik kétharmadával gyakorlatilag semmilyen kapcsolat nincs. Mindez azt implikálja, hogy a katolikus egyház, mint társadalmi szervezet ma Magyarországon igen elszigetelődött.⁹ Ebből következik tehát, hogy nem elegendő a kapcsolattartás alapjának a misén való találkozást tekinteni. Más csatornák beiktatásával ennél jóval gyakoribb és spontán lehetőségeket is biztosítani kell ahhoz, hogy az egyház hírei – lehetőség szerint – mindenkihez eljussanak.

Az utóbbi, 1995-ös vizsgálat eredményei szerint nincs olyan területe a humán szférának, amelyből a közvélemény eleve kizárná az egyház közreműködését. A közvélemény valójában alternatív kiegészítő szolgáltatót keres az egyházban, lévén az állam, mint eddigi hagyományos szolgáltató az oktatás-, szociál- és egészségpolitikában kívánnivalókat hagyott

⁹ Ugyanakkor ez általában mindegyik tradicionális egyházzól elmondható, tekintve, hogy e felmérések valamennyi hagyományos magyarországi felekezetet vizsgálták.

maga után, és a következő években sem várható e szolgáltatások maradéktalanul kielégítő biztosítása. Már a korábbi időszakban is kimutatható volt, hogy a magyar lakosság bizonyos, szociális szféra szerinti tevékenységi területek köré (is) koncentrálna szeretne tudni a katolikus egyháztól, és egyes feladatoknak megfelelő szerepvállalást kifejezetten elvár tőle. Egy olyan rangsorolásban ugyanis, amely arra szolgált, hogy erkölcsi, szociális, kulturális és politikai kérdések jelentőségét felbecsüljék, az egyháznak, a szociális problémák csökkentésében való szerepvállalásával egyetértők aránya 80%-ot tett ki. Azok a kitüntetett területek, ahol a közvélemény aktív szerepvállalást vár el az egyháztól – a gyakoriság szerinti aránynak megfelelő csökkenő sorrendet tekintve – az alábbiak: szegények ellátása, családi tanácsadás és konfliktuskezelés, menekültek felkarolása, öreggondozás lakásban, alkohol- és kábítószer-betegek gondozása, öreggondozás szociális otthonokban, terhes nők és kismamák életének segítése, kórházi betegápolás, települések életének szervezése, környezetvédelem, alap-, közép- és felsőfokú oktatás, valamint óvodák. A rangsorolás alapján is látható, hogy a megkérdezettek az egyháztól sokkal inkább a szociális gondoskodást és a különböző szociálpolitikai intézetek működtetését várják, míg az oktatás felvállalásának igénye háttérbe szorul az előbbi mögött. A közvélemény tehát az *általános* szociális-oktatási egyházi jelenlét *növelését* támogatja. Leszögezhető, hogy az egyházi intézmények iránti igények megfogalmazása nem foglalja magában az állami szolgáltatások iránti igények csökkenését, mi több, a magánvállalkozói szféra megjelenése is indokoltnak látszik a kifejezett igények alapján.

4.

Tekintve, hogy jelen világunkban „az egyház olyan új helyzetbe került, amelyben a régi szokások már nem működnek, [...] ésszerűnek tűnik az üzleti életből származó bizonyos fogalmakat és gyakorlati megoldásokat az egyházban is hasznosítani” – vallja Berger.¹⁰ Az egyháznak, társadalmi elszigeteltsége miatt – a hagyományosak helyett *újabb stratégiákat* kell találnia aktuális és potenciális híveivel való kapcsolattartása céljából. Így tehát, fel kell ismernie, és fel kell vállalnia *új kommunikációs feladatait* az előtte ismét megnyíló, és a várakozások szerint egyre gyarapodó közéleti szereplehetősége hozományaként, amint kulturális mintaközvetítő szerepének is az újfajta kommunikációra van szüksége a világi oktatásban és médiában megjelenő képe miatt.

4a.

Ez utóbbi szerepvállalás jelentőségét, lehetséges módjára vonatkozó célkitűzéseit tanúsítja az egyik nagy múltú katolikus folyóirat, a *Vigilia* is – amint az a lap főszerkesztőjének arculatváltásra szólító nyilatkozatából kiderül.

Az 1935-ben megjelent *Vigilia* című folyóirat a katolikus hit értelmiségi szellemű terjesztése – ezzel együtt a felekezeti és világnézeti határokon való túllépés – mellett a mindenkori társadalmi problémák felvállalására kötelezte magát. Az azóta szinte folyamatos megje-

¹⁰ Berger: i.m.: 51.

lenésű lapot az utóbbi években – az eladott példányok számát tekintve – valamelyes visszaesés jellemzi. A folyóirat jelenlegi főszerkesztője 1995-ben, a *Vigilia* megjelenésének 60. évfordulóját köszöntő írásában programadásra vállalkozott. E preferenciák szerint a lapnak *megújulásra* kell törekednie, amely – a teljesség igénye nélkül – az alábbiakban összegezhető: mérlegre tenni korunk eseményeit (keresztény perspektívák szerint) a teljes igazságot kutatva, egységre törekedni a térben és időben állandó és egyedi egyházzal, felelősséget vállalni a világeért és a magyar – határokon innen és túli – valóságért, hagyományokat őrizni, együtt érezni a társadalom hátrányos helyzetű rétegeivel, mindenkinek szólni, az igazságra alapozott életet és szabadságot hirdetni, útmutatást adni a társadalom erkölcsi megújulásában, felkínálni kétezer év történelmi tanulságait és a világegyházak egyetemes – ökömenét magában foglaló – tapasztalatát.

Az elemzés során arra kerestük a választ, vajon sikerült-e a folyóiratnak e célként kitűzött változásokat megvalósítania.¹¹ A nyilatkozatot követő évfolyamok áttekintése során megfogalmazódott a hipotézis, miszerint ez nem így történt. A vizsgálat végeredményét bemutató szalagdiagram¹² jól láthatóan indikálja a különböző változónak tekintett egyes preferenciák együttállását, egyesek növekedését, és mások csökkenését. Mivel a programadó nyilatkozat, amely alapján a változókat felállítottuk, sehol sem tesz negatív megállapítást, illetve az akkori helyzethez – a megírás idejéhez – képest pozitív elvárásokat említ, az az elvárható, hogy e változók gyakorisága mindenütt növekedést, de legalábbis stagnálást mutasson. Ehhez képest azonban egyesek alacsonyabb gyakoriságokat képviselnek, azaz az általuk jelzett preferencia ilyenkor ritkábban jelenik meg a lap hasábjain. Mindez azt sugallja, hogy a lap főszerkesztője elődeinek nyomdokán haladva a katolicizmust a szó eredeti értelmében – egyetemesség – hangsúlyozza, és az ennek szellemében megfogalmazott program,

¹¹ A vizsgálat céljából – tartalomlemezről, mint beavatkozás-mentes technikáról lévén szó – a számítógépes statisztikai elemzés módszere mutatkozott a legalkalmasabbnak. Az adatgyűjtés során négy évfolyam anyagát vizsgáltuk: a nyilatkozat 1995. februárjában jelent meg, az utolsó elemzett lapszám pedig az 1998/12-es. A vizsgálat során az alábbiak szerint haladtunk:

1. Abból indultunk ki, hogy a főszerkesztői programadás értelmében kiemelt 23 – a vizsgálat során kategóriának elnevezett – változónak mennyiben felelnek meg a *Vigiliában* megjelenő egyes írások, majd pedig az „igen” – „nem”, azaz a „megfelel” – „nem felel meg” oppozíció mentén értékeltük ezeket. Kétszázhetvennyolc írást vizsgáltunk az elemzett évek folyamán, és mivel minden írás esetében minden változónak volt valamilyen „+” vagy „-”, értéke, létrehozható volt egy olyan táblázat, amelynek valamennyi cellája tartalmazott bizonyos értéket.

2. Az SPSS programot alkalmaztuk a következő mozzanatban: az adatokat csökkenő sorrend szerint rendeztük, ez által megmutatkozott, hogy mely kategóriák, milyen gyakorisággal vannak jelen a táblázatban.

3. Klaszteranalízist végeztünk, azaz a gyakoriság szerinti csoportosításnak egy olyan módját, amelyben az egymáshoz közeli értékeket összevontuk. Így bizonyos változók beolvadtak a környezetükben lévőkbe.

4. Az összevont, gyakoriság szerinti megjelenő, értékeket grafikusán ábrázoltuk a tanulmányozott évfolyamok függvényében. Ennek koherens színapszisztát adja az a szalag-diagram, amely egyidejűleg engedi láttatni valamennyi változó alakulását.

5. Elvégeztük a klaszteranalízis próbáját, amely megmutatta, hogy a korábbi klaszterezés során összevont értékek kapcsán helyesen jártunk el.

¹² V.ö.: Melléklet.

belátható módon, valóban egyetlenes értékeket állít középpontba, azonban (amint azt elemzésünk kimutatta) a lapnak nem sikerült a tanulmányozott időszakban megvalósítania ezeket.

4b.

Ugyancsak az egyház új kommunikációs feladatainak, és újabb stratégiaszükségleteinek felismerését hordozza magában az a tény, hogy az érdeklődők számára az interneten is hozzáférhetővé vált. Az alábbi megállapítások a Magyar Katolikus Egyház honlapjának egyrészét 1998–99-ben – tehát a *Vigilia* elemzésével körülbelül azonos időszakban – fellelhető állapotrára vonatkoznak; másrészt, az összehasonlítás lehetőségét tartva szem előtt, a jelenleg láthatóakat írják le.

Az egyházmegyékről nyújtott információk között a korábbiakban egyetlen esetben volt olvasható történeti, illetve angol nyelvű összefoglaló, amint lelki olvasmány is; egyetlen esetben állt fenn az e-mail-es véleménynyilvánítás lehetősége; két esetben volt hozzáférhető a templomok miserendje. E korábbi helyzettel szemben a katolikus egyház honlapján jelenleg az a legjelentősebb változás, hogy megjelentek a levelezőlisták, így különböző közösségek, csoportosulások és ezek hírei közvetlenül elérhetőek, ugyanakkor megoszlik, hogy hol mennyi ismeret, illetve aktuálisan helytálló – személyre szabott – információ érhető el egy-egy egyházmegyében. Egyébként az angol nyelvű összefoglaló és a lelkiség tekintetében nincs változás. Jól érzékelhető tehát, hogy – sajnálatos módon – az érdeklődőkhöz továbbra is viszonylag kevés információ jut el az egyházmegyékről.

A média vonatkozásában megfogalmazott pápai megnyilatkozások az aktív részvételt és a valós párbeszéd útra indítását hangsúlyozzák, mely utóbbinak alapvető követelménye a véleménycsere, azaz őszinte dialógust kezdeményezni napjaink kihívásai közepette.¹³ Az érdeklődőkhöz kis mértékben eljut(hat)ó információ ténye mellett ugyanakkor feltétlen üdvözlést érdemel a tény, hogy megszületett a visszacsatolás – véleménynyilvánítás – lehetősége, amint az is, hogy megvalósultak az első angol nyelvű leírások, hiszen egy-egy ilyen információs blokknak a világhálón való elhelyezése, és ennek gyakori lehívása elhelyezésének szükségességét is implikálja.

Megállapítható tehát, bár a Magyar Katolikus Egyház nem hagyja figyelmen kívül a véleménycsere jelentőségét, és tudomásul veszi a megfelelő párbeszéd hiányát is, hogy a dialógus nem tud maradéktalanul megvalósulni, amint az interneten elérhető információk töredékessége-hiányossága ezt sugallja, és amint a *Vigilia* elemzésének eredménye is erre utal: a lap felismerte a rá váró feladatokat, korunk kihívásai közepette feltétlenül változtatandó paramétereit, viszont valóban tennie is ezért nem sikerült.

¹³ V.ö. *Egyházi megnyilatkozások a médiáról*, MKPK Tömegkommunikációs Irodája és a Magyar Katolikus Újságírók Szövetsége, Budapest, 1997.

A Berger-i gondolat szellemében – miszerint „ésszerűnek tűnik az üzleti életből származó bizonyos fogalmakat és gyakorlati megoldásokat az egyházban is hasznosítani”¹⁴ – megfontolandó a Public Relations fogalmának és eszközrendszerének (részben történő) alkalmazása a katolikus egyházon belül. (Mivel a PR fogalma az üzleti életből származik¹⁵, nem lenne helyénvaló azt minden vonatkozásában átmenni az egyház területére.) A PR fogalmának e területen történő alkalmazása esetén a PR gyakorlatilag nem egyéb, mint az egyház és potenciális hívei (azaz célcsoportjai) közötti kommunikáció irányítása a véleményformálás és főként a hívek számának növelése céljából, amely mellett természetesen a minőség – lelki táplálék – sem maradhat el. E PR tevékenység leírható úgy, mint törekvés az egyház és hívei közötti pozitív kommunikáció koordinálására, azaz mint egy olyan kommunikációs stratégiát igénylő tevékenység, amely biztosítja a hívek – beleértve a potenciális híveket is – tájékoztatását és a tőlük érkező visszacsatolást is, valamint a folyamatos kapcsolattartást az intézmény és megszólítottjai között. Ehhez természetesen folyamatos helyzetértékelésre és stratégia-meghatározásra is szükség van, azaz a megfelelő kommunikációs stratégiák alkalmazásához a kommunikációs környezet ismerete szükséges.

Az üzleti életből ismert PR egyház-vonatkozású alkalmazása során e fogalom mentesítendő bizonyos járulékaitól, mint például a „profit-orientáltság”; hiszen az egyház tagjainak sorát gyarapítani szándékozó sikeres akcióhoz egy olyan stratégia, amely gazdasági hasznot hajtó elv mentén lett kialakítva, inkább nemtetszést eredményez, mintsem elismerést keltene – ez pedig a tervezetthez képest nyilván ellentétes hatást szül. Alkalmazhatónak tűnik viszont a *menedzselés*, illetve a *marketing* fogalma, ugyanis megfelelő kommunikációs stratégiák és ezek kellő alkalmazása nélkül aligha lehet helyes vezetési elvekről beszélni, ugyanakkor ahhoz, hogy az egyház szava minél többekhez eljusson, a jelenleg is meglévő kommunikációs csatornák (például újságok, folyóiratok) esetleges (a javítás céljából történő) változtatása az üzleti – marketing – szellemet nem nélkülözheti.

Az egyház által megvalósítandó, elsőrendű feladatok egyike mindenekelőtt egy olyan új kommunikációs stratégia kivitelezése, amely túllépve a hagyományos – a jó cselekedet önmagában hordozza jutalmát – szemléleten, a mindenkori és mindenkihez szóló közlést célozza, a nyilvánosság tétele szellemében. E feladat kivitelezése egyik lehetséges változatának mutatkozik a Public Relations fogalom- és eszközrendszerének bizonyos szintű alkalmazása, amint az üzleti életből származó egyes fogalmaknak és gyakorlati megoldásoknak az egyház területére történő átmenelésére bíztatnak neves vallásszociológusok is.

¹⁴ Berger: i.m.: 51.

¹⁵ Barát Tamás: *Public Relations*. Medipen, Budapest, 1994. A témához lásd még: Sándor Imre – Németh Márta: *Public Relations. Kísérleti kézikönyv*. BKE és KKF, Budapest, 1996.

